

Тақризи

ба автореферати диссертатсияи Каримов Самариддин Раҳматуллоевич дар мавзуи “Таҳлили лингвокултурологии лексикаи ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳо дар асоси осори хаттии забони адабии тоҷикии асрҳои X-XII” барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ

Фонди луғавӣ ва таркиби луғавии забони тоҷикӣ таърихи бою куҳан дорад ва он дар маҷрои худ ҳазорон печубҳои таърихиро паси сар намудааст. Омӯзиши воҳидҳои лексикии ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳо дар забони тоҷикӣ бисёре аз воқеиятҳои забонӣ-фарҳангӣ ва таърихиву омиёнаро равшан месозад.

Пажӯҳиши лексикаи ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳо аз он сабаб муҳим ва зарур аст, ки онҳо дар муайян намудани робитаи фарҳангу забон, расму русум ва оинҳои миллӣ мусоидат мекунанд.

Дар забоншиносии тоҷик диссертатсияи Каримов Самариддин Раҳматуллоевич таҳти унвони “Таҳлили лингвокултурологии лексикаи ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳо дар асоси осори хаттии забони адабии тоҷикии асрҳои X-XII” барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ иқдоми муҳим буда, аз ҷумлаи корҳои арзишманди илмӣ дар ин самти омӯзиши лексикаи асрҳои X-XII ба ҳисоб меравад.

Дар муқаддимаи автореферат аҳаммияти таҳқиқ, дараҷаи таҳқиқи мавзӯ, мақсади таҳқиқ, вазифаҳои таҳқиқ, методҳои таҳқиқ, наwgониҳои илмии таҳқиқ, аҳаммияти назарӣ ва амалии таҳқиқ, объекти таҳқиқи диссертатсия ва монанди инҳо зикр шудаанд.

Боби якуми рисола «Хусусиятҳои луғавӣ-маъноии луғоти ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳо дар забони тоҷикии асрҳои X-XII» шомили 5 фасл ва зерфаслҳои дахлдор буда, ба таърихи омӯзиши луғоти ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳо, вижагиҳои маъноии онҳо бахшида мешавад. Дар фасли якум - «Омӯзиши лексикаи соҳавӣ дар заминаи забони адабии форсии тоҷикӣ асрҳои X-XII» дараҷаи омӯзиши лексикаи соҳавӣ, баррасии вижагиҳои гуногуни забонии онҳо дар забони тоҷикӣ ва дигар масоили назариявӣ дар омӯзиши осори асрҳои зикршуда дарч гардидааст.

Баррасӣ ва таҳқиқи хусусиятҳои лингвокултурологии вожаҳои ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳо дар забони адабии асрҳои X-XII на танҳо дар забони тоҷикӣ, балки дар забонҳои дигари эронӣ, ки таърихан аз як решаанд, беаҳаммият нахоҳад буд, зеро забони ин асрҳо бунёд ва асоси забони форсӣ ва дари муосир низ мебошад.

Фасли дуюми боби аввал «Вижагиҳои маъноии лексикаи филизот ва сангҳои қиматбаҳо дар забони тоҷикии асрҳои X-XII» низ аз ду фасл иборат буда, ба вижагиҳои маъноии лексикаи филизот ва сангҳои қиматбаҳо бахшида мешавад. Дар зерфасли «Вижагиҳои маъноии

лексикаи филизоти қиматбаҳо» дар така ба сарчашмаҳои таърихӣ аз маълум будани анвои хеле зиёди филиззот ва дар байни мардум истифода шудани онҳоро қайд гардида, ҳар яке бо диди нав таҳлили луғавию маъноӣ гардидаанд. Аз ҷумла, диссертант номи арзиз, дирам, динор, мис, ҷамаст, сика ва монанди инҳоро мавриди таҳқиқ қарор додааст.

Фасли сеюми боби аввал «Лексикаи сангҳои қиматбаҳои марбут ба баҳр дар забони тоҷикии асрҳои X-XII» ба таҳлили вожагони ифодакунандаи номи ҷавохирот ва сангҳои гаронбаҳои марбут ба баҳр, ки дар забони тоҷикӣ мақоми намоён дорад бахшида шудааст. Дар эҷодиёти адабони садаҳои X-XII ин зергурӯҳи вожаҳо фаровон истифода мешаванд.

Муаллиф дуруст қайд менамояд, ки паҳншавӣ ё ба забони китобат роҳ ёфтани лексикаи ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳо раванди тасодуфӣ набуда, балки ба фаъолияти бозаргонон вобастагӣ доштани онҳо мебошад.

Боиси тазаккур аст, ки унвонҷӯ Каримов самариддин Раҳматуллоевич дар натиҷаи заҳматҳои тӯлонӣ тавонистааст, аз осори садаҳои X-XII маводи фаровонро ҷамъоварӣ намуда, онро тасниф ва гурӯҳбандӣ карда, як таҳқиқоти мукамалро анҷом диҳад.

Дар мавриди ҳаммаъноҳои лексикаи ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳо дар автореферати диссертатсия баъзе далелҳои ҷолиб ба назар мерасанд. Масалан, муаллиф менависад: “Вожаи марворид, ки дар осори ин даврон бо калимаҳои дур, гавҳар, садаф, лӯълӯ, буссад иваз шудааст, хеле ҷашмрас аст. Вале бо вучуди ин ҷойивазкуниҳо маънои аслии калима аз байн нарафта, балки дар пояи он маъноҳои дигари маҷозӣ ба вучуд омадаанд.”

Албатта, дар ин пажӯҳиш ҷавохирот ва оройишоти занона аз назари муаллиф дур намондааст ва фасли чоруми боби аввал «Лексикаи ҷавохироти оройишии занона дар забони тоҷикии асрҳои X-XII» ном дорад. Ба андешаи муаллиф лексикаи ҷавохироти оройишии занона дар забони тоҷикӣ қабати махсуси лексикиро фаро мегиранд ва бо сангҳои гаронарзиш робитаи устувори маъноӣ доранд.

Дар автореферати диссертатсия вожаҳои ифодакунандаи номи ҷавохирот ва зебу зинати занона, аз қабилӣ, зеби ангуштарин, гарданбанд, ҳалқа, нигин, гулӯбанд, гӯшвор ва монанди инҳо дар маводди хаттии асрҳои XXII тафсир ёфтаанд.

Боби дууми диссертатсия «Вожагони ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳои забони тоҷикии асрҳои X-XII аз нигоҳи баромад» фарогири се фасл ва зерфаслҳои дахлдор аст ва ба таҳқиқи баромади ин гурӯҳи калимаҳо бахшида шудааст. Дар ин боб вожаҳо ба вожаҳои аслии тоҷикӣ ва иқтибосӣ табақабандӣ гардида, сайри таърихӣ ва асолати решагии онҳо нишон дода шудааст, ки яке аз вижагиҳои асосии диссертатсия ба шумор меравад.

Дар ин бахш ба решаи вожаҳои **гӯшвор, гавҳар, ақиқ, луълӯ, тило, булур, забарҷад, потила, марворид, балолак** ва ғ. таваҷҷуҳ шудааст.

Фасли якуми боби мазкур «**Вожаҳои аслии тоҷикӣ**» ном дорад. Дар ин фасл таҳлил аз баромади серистеъмолтарин калимаҳои ин гурӯҳи семантикӣ оғоз мешавад.

Яке аз вожаҳои ифодакунандаи номи ҷавохирот ва сангҳои гаронарзиш дар забони тоҷикии асрҳои X-XII вожаи **ганҷ** мебошад. Муаллиф чунин андеша дорад, ки ин вожаи эронӣ дар забони мо таърихи тӯлониеро аз сар гузаронида, вале асолати худро то имрӯз нигоҳ доштааст.

Фасли дуюми ин боб вожаҳои вомшудаи лексикаи ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳоро аз осори асрҳои X-XII-и форсии тоҷикӣ фаро мегирад ва дорои вижагиҳои хос мебошад.

Инчунин, дар ин боб зербоби сеюм «**Вожаҳои ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳои асрҳои X-XII-и забони тоҷикӣ дар забонҳои дигар**» ном дорад ва дар бораи чандин вожаҳои ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳое, ки ба забонҳои дигари дунё аз забони тоҷикӣ иқтибос гардидаанд, баҳс мекунад. Муаллиф ҳамчун намуна вожаҳои **фирӯза, зарбофт, буссад, зуммурадро** ҳамчун шоҳиди ин гуфтаҳо овардааст, ки аз пажӯҳиши зиёди диссертант дар ин самт дарак медиҳад.

Боби сеюми рисола «**Таҳлили сохтори вожагони ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳо дар забони тоҷикии асрҳои X-XII**» низ шомили се фасл аст. Фасли аввали он «**Вожаҳои сохтаи марбут ба ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳо дар забони тоҷикии асрҳои X-XII**» шомили ду зерфасл буда, калимаҳои бо ёрии пешванд ва пасвандҳо сохташуда таҳлил карда мешаванд. Дар ин бахш муаллиф калимасозии вожаву истилоҳоти ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳоро бо ёрии пешванду пасвандҳо нишон дода, ба шарҳи маънои онҳо низ пардохтааст. Пасвандҳои калимасозии ҷавохирот ва сангҳои қиматбаҳои **-тарин, -пона, -ина, -ар, -вор, -фом, -гун** бо овардани мисолҳои мушаххас таҳқиқ шудаанд.

Қайд кардан бамаврид аст, ки дар ин боб вожаву истилоҳоти мураккаб (гарданбанд, зарбофт, ақиқрӯй, дурдона, зарнигор, гавҳарнигор, зарнисор ва ғ.), истилоҳот ва вожаҳои бисёрҷузъа (заррандуд, дирамзан, зарри иёр) ва ғ. аз ҷиҳати маъно ва мавриди истифода тавзеҳ ёфтаанд.

Масалан, диссертант дар фишурдаи рисола дар бораи истилоҳи **зарри иёр** маълумоти ҷолиб овардааст: ... дар забони адабии асрҳои X-XII **зарри иёр** маънои тилло ва нукраи софу холисро ифода намудааст:

Баркашида оташе чу митради дебои зард,

Гарм чун табъи ҷавону зард чун зарри иёр.

Дар хулосаи фишурдаи рисола натиҷаҳои бадастомада дар бандҳои махсус оварда шудаанд ва моҳияти диссертатсияро боз ҳам равшан

менамоянд Матни тоҷикии автореферат бо матни русии он комилан мувофиқат мекунад.

Дар автореферати диссертатсия баробари дастовардҳои зиёд баъзе камбудҳои ҷузъӣ низ мушоҳида мешаванд, ки ислоҳи ояндаи онҳо ба фоидаи кор хоҳад буд:

1. Ба андешаи мо хуб мебуд зерфаслҳои фасли дуюми боби сеюм муттаҳид карда мешуданд;
2. Дар боби сеюми диссертатсия ҳангоми таҳлили пасвандҳои калимасоз хуб мебуд агар пасвандҳо мувофиқи тартиби алифбо оварда мешуданд;
3. Дар автореферати диссертатсия баъзе ғалатҳои имлоӣ ва китобат дида мешаванд: с.3, с.9, с.16, с.18;

Ин камбудҳо хусусияти дузъӣ дошта, кимати илмии диссертатсияро паст карда наметавонанд ва метавонем онро ҳамчун кори илмии баанҷомрасида эътироф намоем.

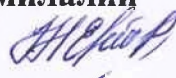
Мақолаҳои дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти ҶТ ва маҷмуаҳои дигари илмии нашрнамудаи унвонҷӯ, муҳтавои диссертатсияро пурра инъикос намудаанд.

Диссертатсияи Каримов Самариддин Раҳматуллоевич бо ихтисоси илмии интихобнамудаи муаллиф мувофиқат менамояд. Мавзӯи диссертатсия ва мазмуну муҳтавои он ба доираи мавзӯ ва масъалаҳои таҳқиқӣ, ки дар шиносномаи ихтисоси илмии 10.02.01 – Забони тоҷикӣ таъйин шудаанд, комилан мувофиқат мекунад.

Ҳамин тавр, диссертатсияи Каримов Самариддин Раҳматуллоевич дар мавзӯи “Таҳлиҳи лингвокултурологии лексикаи ҷавоҳирот ва санғҳои қиматбаҳо дар асоси осори хаттии забони адабии тоҷикии асрҳои X-XII” ба талабот ва Низомномаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ мебошад.

Муқарриз:

Номзади илми филология, дотсенти кафедраи фарҳанг ва забони Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибқории Тоҷикистон

Амонова М.Н.

“Имзои Амонова М.Н-ро тасдиқ мекунам”:

**Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси ДБССТ
Ҷўраев Ш.Н.**

**Суроға: ш. Душанбе, хиёбони Борбад 48/5, 734055. тел. 234-88-34,
www.iutet.tj**

“25” август соли 2023